

E. H. CARR • 1917: Öncesi ve Sonrası

1917: Before and After

© 1969 The Estate of E. H. Carr

Bu kitabın yayın hakları Curtis Brown Group Limited'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2500 • Birikim Kitapları 21

Birikim Kitapları, İletişim Yayıncılık A.Ş.'nin markasıdır.

ISBN-13: 978-975-05-2214-7

© 2007 Birikim Yayıncılık Ltd. Şti.

1-2. BASKI 2007-2011, İstanbul

3. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

YAYIN SEKRETERİ Berna Akkıyal

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Abdullah Onay

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

EDWARD HALLETT CARR
1917
Öncesi ve Sonrası
1917: Before and After
ÇEVİREN *Begüm Adalet*

Birikim Kitapları

EDWARD HALLETT CARR 28 Haziran 1892'de Londra'da doğdu. 3 Kasım 1982'de Cambridge'de öldü. 1916'da Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 1919'da İngiliz delegasyonu ile Versailles Konferansı'na katıldı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda kurulan Sovyetler Birliği Dairesi'nde çalışmalarını sürdürdü. 1936'da bakanlıktan ayrılarak, çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptı. 1941-46 yılları arasında *The Times*'da yayın yönetmen yardımcısı olarak çalıştı. Carr'a göre tarihçi, olguları ya da kişisel yorumunu öne çıkarmamalı, tarihçi ile olgular arasındaki karşılıklı ve kesintisiz etkileşim sürecinde, bugün ile geçmiş arasındaki diyalogu sürekli kılmalıdır. Bu nedenle tarihçi, sunduğu olguların doğruluğunu kanıtlamanın ötesinde, araştırdığı konuyla ilgili bilinen ya da bilinebilecek tüm verileri ele almak zorundadır. Başlıca Eserleri: *Dostoyevsky*, 1931 [*Dostoyevski*, çev. Ayhan Gerçekler, İletişim Yay., 2000]; *The Romantic Exiles*, 1933 [*Romantik Sürgünler*, çev. Selda Somuncuoğlu, İletişim Yay. 2011]; *Karl Marx*, 1934 [*Karl Marx*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yay., 2010]; *International Relations Since the Peace Treaties*, 1937 ("Barış Anlaşmalarından Sonra Uluslararası İlişkiler"); *Michael Bakunin*, 1927 [*Michael Bakunin*, çev. Pelin Siral, İletişim Yay., 2008]; *The Twenty Years' Crises, 1919-1939*, 1939 [*Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, çev. Can Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2010]; *Britain: A Study of Foreign Policy from Versailles to the Outbreak of War*, 1939 ("İngiltere'nin Versailles Anlaşması'ndan Savaşın Başlamasına Dek İzlediği Dış Politika Üzerine Bir Çalışma"); *Conditions of Peace*, 1942 ("Barış Koşulları"); *Nationalism and After*, 1945 [*Milliyetçilik ve Sonrası*, çev. Osman Akınhay, İletişim Yay., 1999]; *The Soviet Impact on the Western World*, 1946 ("Sovyetler'in Batı Dünyası Üzerine Etkisi"); *Studies in Revolution*, 1950 ("Devrim Üzerine Çalışmalar"); *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*, 3 cilt, 1950-1953 [*Bolşevik Devrimi*, 3 cilt, çev. Orhan Suda (I-II), çev. Tuncay Birkan (III), Metis Yay., 1989-2004]; *The New Society*, 1951 ("Yeni Toplum"); *German-Soviet Relations Between the Two World Wars*, 1951 ("İki Dünya Savaşı Arasında Sovyet-Alman İlişkileri"); *The Interregnum 1923-1924*, 1954 ("İktidar Boşluğu Dönemi 1923-1924"); *Socialism in One Country 1924-1926*, 3 cilt, 1958-1964 ("Tek Ülkede Sosyalizm 1924-1926"); *What is History?*, 1961 [*Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yay., 2004]; 1917: *Before and After*, 1969 (1917: *Öncesi ve Sonrası*, çev. Begüm Adalet, Birikim Yay., 2007); *Foundations of a Planned Economy* (1. cilt R.W. Davies ile), 3 cilt, 1969-1978 ("Planlı Ekonominin Temelleri"); *The Russian Revolution from Lenin to Stalin*, 1979 [*Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929*, çev. Levent Cinemre, Mer Yay., 1992]; *From Napoléon to Stalin*, 1980 ("Napoleon'dan Stalin'e"); *The Comintern and Spanish Civil War*, 1984 [*Komintern ve İspanya İç Savaşı*, çev. Ali Selman, İletişim Yay., 2010]; *The Twilight of the Comintern*, 1982 [*Komintern'in Alacakaranlığı*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yay., 2010].

İçindekiler

Önsöz	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
Rus Devrimi: Tarihteki Yeri	9
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>Ne Yapmalı?</i>	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Kızıl Rosa	59
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Bolşevik Ütopya	75
BEFİNCİ BÖLÜM	
Sovyet Toplumunun Yapısı	107
ALTINCI BÖLÜM	
Yukarıdan Devrim:	
Kollektifleşmeye Giden Yol	117
YEDİNCİ BÖLÜM	
Sovyet Sanayileşmesi Üzerine Düşünceler	135

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Sovyet Sendikaları 157

DOKUZUNCU BÖLÜM

Troçki'nin Trajedisi 171

ONUNCU BÖLÜM

Bitmemiş Devrim 205

Isaac Deutscher İçin 217

Önsöz

Bu kitabı oluşturan yazılar *Devrim Çalışmaları*'nin yayımlanma tarihi olan 1950'den beri çeşitli zamanlarda kaleme alınmıştır.

Birinci bölüm 1967 yılında İngiltere'de ve Birleşik Devletler'de 1917 devriminin ellinci yıldönümü münasebetiyle verilen çeşitli konferans ve radyo konuşmalarının genişletilmiş halidir: Daha kısa biçimleriyle 9 Kasım 1967'de *The Listener*'da ve *Revolutionary Russia* (Devrimci Rusya)'da (ed, R. Pipes, Harvard University Press, 1968) yer almıştır.

İkinci bölüm Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?*'sının tercümesine (Vintage Books, New York, 1964) önsöz olarak kaleme alınmıştı.

Üçüncü bölüm 1951 ve 1966 yıllarında *The Times Literary Supplement* için Rosa Luxemburg hakkında kaleme alınan iki makalenin birleştirilmesiyle ortaya çıktı.

Dördüncü bölüm yakında Penguin Books'un Pelican Classics serisinde yayımlanacak olan Buharin ile Preobrajenski'nin *ABC of Communism*'in (Komünizmin ABC'si) İngilizce baskısına yazılan önsözün kısaltılmış hali.

Beşinci bölüm 4 Ağustos 1955'te *The Listener*'da yayımlanan, BBC programındaki bir konuşmanın düzeltilmiş metni.

Altıncı ve yedinci bölümler Herbert Marcuse (*The Critical Spirit*, Beacon Press, Boston, Mass., 1967) ve Maurice Dobb (*Socialism, Capitalism and Economic Growth*, Cambridge University Press, 1967) anısına yayımlanan derlemeler için yazılmış makaleler.

Sekiz, dokuz (i), (ii) ve (iii) ve onuncu bölümler çeşitli tarihlerde *The Times Literary Supplement*'ta yayımlanmış eleştiri yazıları.

Penguin Books'a henüz yayımlanmamış *ABC of Communism*'in (Komünizmin ABC'si) önsözünün, diğer yazıların ise daha önce ilk kez yer aldıkları eserler ve dergilerin editörleri ile yayımcılarına burada tekrar yayımlanmalarına cömertçe izin verdikleri için müteşekkirim.

Kitabın son üç parçasının klasikleşmiş üç ciltlik Troçki biyografisi dâhil olmak üzere Isaac Deutscher kitaplarının eleştirileri olduğu dikkat çekecektir. Böylelikle bu makaleler toplamı özel anlamda yirmi yıllık zaman zarfında yazılardan, sohbetlerinden ve eleştirilerinden çok şey öğrendiğim bir arkadaşın anısına adanmıştır; onun Ağustos 1967'deki trajik ölümünün ardından yayımlanan ilk *Cambridge Review* sayısında çıkan kısa anma yazısını kitabın sonsözü olarak ekledim.

E.H. CARR

Trinity College, Cambridge, 1 Mayıs 1968

Rus Devrimi: Tarihteki Yeri

“Rus devrimi” deyimini geniş bir çerçevede ele alacağım. 1917’de dünyayı sarsan on günle değil, daha çok, bu on günün, açıklaması ve bir bakıma da başlangıç noktası olduğu dünyayı sarsan süreçle ilgileniyorum. Devrim doğrudan doğruya, tarihte süreklilik ve değişim gibi tanıdık konuları çağırıştırır. Genel kaniye göre sürekliliği korunan hiçbir durum, statik olsa bile, değişimden muaf değildir ve hiçbir değişim, devrimci de olsa, tam olarak süreklilikten kurtulamaz. Fakat burada iki gözlemlerde bulunmak gerekiyor. Öncelikle, muhafazakârlar süreklilik konusunun üzerinde durmaya meyillidir – Tocqueville ya da Albert Sorel ve Fransız devrimi gibi; en aşırı biçimiyle bu tavır, devrimin temel bir özelliği olmadığı, ancak yönetici bir grup ya da seçkin bir kesimin yerini bir diğerrinin almasından ibaret olduğu inancına dayanır. Öte yandan radikaller ısrarla ani ve kökten değişim ögesini vurgularlar – Engels ve zorunluluk krallığından özgürlük krallığına geçiş ya da Mao ve Büyük Atılım hareketi gibi. İkinci gözleme göre, her devrimin süreklilik öğeleri belirli bir ülkeye özgü olayların tabiatıyla ilgili-

dir, daha geniş veya evrensel bir uygulamaya tâbi tutulabilecek öğelerse değişimle alakalıdır. Beni bu konuda ilgilendiren Rus devriminin evrensel özellikleri olduğuna göre Rus tarihi bağlamında şüphesiz önemli bir rol oynayan süreklilik öğelerini değil, devrimin barındırdığı değişim öğelerini vurgulayacağım. Burada incelemeyi umduğum bütün büyük değişimlerin Rus devriminin doğrudan sonucu olduğunu iddia etme çabasında değilim. Devrim, bu değişimlerin bir bakıma sebebi, bir bakıma sonucu, bir bakıma ise belirtisi ya da simgesiydi. Birbirine bağlı bu üç ilişki 1917 devriminin “kendine özgü önemini” gösterir ve tarihteki yerini açıklamaya yardım eder.

Devrim kavramı, çağdaş tarihteki yerini 17. yüzyıldaki İngiliz devrimiyle alır. Karşı koyma, hoşnutsuzluk, siyasi ve toplumsal değişim, kendilerini bin yıl boyunca dinî açıdan ifade etmişlerdi. 17. yüzyıldaki İngiliz devriminin üstü kapalı dinî temaları vardı; Fransız devrimi ise ilk pür laik devrim olmuştu. Fakat İngiliz yazarlar 1688’in olaylarını “görkemli devrim” olarak betimleyip bu deyimden 40 yıl öncesinin daha da dramatik olaylarını kapsayacak şekilde kullandıklarında öncelikle yurttaşların hürriyetinin (*civil liberty*) sağlanmasından bahsediyorlardı ki bu deyimden anladıkları ilahi ya da insan gücüyle elde edilmiş monarşik otoriteye değil, bireysel vatandaşların yasal yollarla sağlanlaştırılmış haklarına dayanan bir toplumdur. 17. yüzyılın ortasındaki çalkantılı yıllarda bir başka fikir, yani, genel anlamıyla, insanların birbirinden bir farkının olmadığı ve herkesin aynı haklara sahip olduğu ilkesi geçici olarak ortaya çıkmıştı; bu ilkeye artık “sosyal adalet” adını verebiliriz. Görünüşe bakılırsa bu fikir yalnızca, göze batmayan fanatik çevrelerde kabul görmüş ve görkemli devrim sırasında güvenli bir şekilde görüş alanının dışına itilmişti. Fakat İngiliz tarihinin dehlizlerinde asla tam olarak

kaybolmadı ve bütün çağdaş devrimlerde egemen bir düşünce olarak süregeldi.

1917'den önce devrimin esas modeli olarak kabul gören Fransız devrimi, modern zamanlarda toplumsal ve siyasal bir düzenin tamamen ve şiddet yoluyla bertaraf edilmesinin ilk örneğiydi: Bu da modern tarih üzerinde bıraktığı derin etkiyi açıklamaya yeter. Bu etkiyi üç temel açıdan sağlamıştır.

Öncelikle Fransız devrimi hürriyet ve eşitliği bireyin temel hakları ve siyasal eylemin kabul gören hedefleri haline getirdi. Yurttaşın bireysel hakları düşüncesi, 1688 İngiliz devriminden ödünç alınmıştı. İngiliz siyasal teori ve pratiği 18. yüzyılın Fransız aydınları üzerinde büyük bir itibar sağlamıştı. Fakat Fransız devrimi, 1688 yılında nispeten basit bir biçimde ortaya konmuş olan siyasal ve sivil özgürlük fikirlerini daha da ileri götürdü. 17. yüzyılın İngiltere'sinde hafif ima yoluyla sözü edilen toplumsal adalet fikri, devrimcilerin eşitlikçi ideolojisinde ve özellikle Babeuf'ün "komplosunda" daha belirgin bir şekilde ifade bulunmuştu; her ne kadar bu talepler somut olarak hayata geçince bir kez daha ezilmiş olsa da, eşitlik düşüncesi artık devrimci üçlemenden ayrı tutulamazdı. İngiliz devrimiyle karşılaştırıldığında Fransız devriminin toplumsal ve iktisadi kökenleri daha derin, iktisadi ve toplumsal sonuçları da daha geniş kapsamlıydı. İlk kez Mirabeau'nun kullandığı iddia edilen ve Napoléon'un da alıntılıdığı bir deyişe göre, "Ce n'est pas la liberté qui fait la révolution, c'est l'égalité."¹

İkinci olarak, Fransız devrimi, her ne kadar bu durum asli taslağının bir parçasını teşkil etmese de, hedeflerini geçmişe değil geleceğe yönelik olarak belirledi ve böylelikle bir ilerleme öğretisine yol açmış oldu. İngiliz devriminin teorisyenleri, çağlar boyu süregelmiş olan otorite-

1 "Devrimi gerçekleştiren hürriyet değil, eşitliktir". *Annales: Économies, Sociétés, Civilisations*,xiv (1959) s. 556.

teyi geçmişte arama alışkanlığına sadık kalarak, 17. yüzyılda İngiltere’de gerçekleşenlerin bir yenilik süreci değil, Stuart krallarının haksız olarak son verdikleri kadim özgürlüklerin yeniden savunulması anlamına geldiğine kanaat getirmişlerdi. Aynı iddiayı bir yüzyıl sonra o zamanlar Amerikan devrimi adı verilen şeyin yaratıcıları da kullanmışlardı; Tom Paine’in kendisi bile çelişkili bir biçimde Fransız devrimini tam da bu gerekçelerle savunmaya kalkıştı: “Şu anda şahit olduklarımıza ‘karşı-devrim’ adını vermek yanlış olmayacaktır; daha erken bir dönemde birey, fetih ve zulüm yoluyla haklarından mahrum bırakılmıştı, şimdi de bu hakları geri kazanıyor.”² Rönesans’ın yarattığı ve 18. yüzyılın Avrupa toplumunda hâlâ etkili olan klasik Antik Çağ efsanesi, Jakoben düşünce ve söylemde istisnai bir dal oluşturmuştu. Devrimin ateşlediği beklenti ve hevesler bunu aştı ve zamanla da yerine geçti.³ Condorcet, başka herhangi bir bireyden daha belirgin bir şekilde, altın çağındaki insanlığın geçmişten geleceğe geçişinin sembolü haline geldi.

Üçüncü olarak, Fransız devrimi –yine bilinçli bir mak-satla değil, neticelerinden ötürü– verimlilik kavramını insan ilişkilerinde yeni ve merkezî bir mevkiye taşıdı. Eski rejimin (*ancién régime*) hiyerarşik düzeninde, yöneticilerin iktisadi ilişkilere olan ilgisi askerî ve idari ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tebaalarının vergi kesilebilecek gelirlerini arttırmakla sınırlı kalmıştı. 16. yüzyıldan 18. yüzyıla, Machiavelli’den Colbert’e ve onun 14. Louis’nin sarayındaki haleflerinden Prusyalı kameralistlere* dek, ataer-

2 T. Paine, *Rights of Man*, İkinci Bölüm’ün girişi.

3 Fakat bu, onun İngiltere ve Almanya’nın eğitim sistemleri üzerinde kurduğu hâkimiyeti 1914’e dek koruduğu gerçeğini değiştirmedir.

(*) 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa’da para cinsinden yükselen zenginliğin bir ulusun iktisadi gücünü de yükselteceği görüşünü savunan merkantilist iktisatçıların grubu – ç.n.

kil sistemde prensin miras aldığı idare kavramından devletin idaresi kavramına gelene kadarki ağır gelişme çizgisini gözlemleyebiliriz; bu gelişme giderek artan bir şekilde idarede üretkenlik fikriyle meşgul oluyordu. Fakat nihai amaçları hükümetin mali ihtiyaçlarını karşılamaktı. Ulusların zenginliğinin (merkantilistlerin öğrettiği gibi) ticaretten değil, üretimden geldiğini anlatmak, servetin tüke-time ayırdığı harcama ile üretimi arttırmak için yatırıma yapılan harcamayı birbirlerinden ayırmak ve ekonomi politişin tüm toplumun üretkenliğiyle meşgul olmasını sağlamak fizyokratlar ile Adam Smith'e düşüyordu. Marc Bloch'un da belirttiği gibi: "18. yüzyılın önceki bütün iktisadi öğretilerine –ki bunlar bir sonraki çağın 'klasik' iktisadına düşünce tarzını miras bırakmıştı– üretim endişesi hâkim olmuştur; 18. yüzyılın Fransız ekonomistlerinin çoğu için üretim öncelikle toprağı işleme anlamına geliyordu."⁴ Fransız devriminden önce gelen servet akınının yeni elle-re geçmesinin asıl nedeni ticaretten kaynaklanıyordu. Fakat Fransız devrimi burjuva toplumunun doğuşu için sahneyi hazırladığı sırada İngiltere'deki Sanayi Devrimi hızla iktisadi faaliyet alanını genişletip bu alanın tabiatını değiştiriyordu; Marksist terimler kullanacak olursak ticari sermaye sınaî sermayeye dönüşüyordu. Ancak burada da özgürlük adı verilen devrim kültürünün oynayacağı bir rol vardı. Fransız devriminin ve Sanayi Devrimi'nin devamında, bireysel iktisadi faaliyetleri devletin servet ve gücünün temelini oluşturan bireylerden meydana gelen bir grup, iktidar ve nüfuz sahibi mevkilere yükseliyordu; devletin esas vazifesi de bu faaliyetlerin durdurulmaksızın ilerlemesi-

---

4 "Toute la doctrine économique du XVIIIe siècle –qui a légué ce tour d'esprit à l'économie 'classique' de l'âge suivant– a été dominée par le souci de la production; et pour la plupart des économistes français du XVIIIe siècle production voulait dire avant tout culture" *Annales d'Histoire Économique et Sociale* ii (1930), s. 333-4.

ni sağlamak için uygun olan bağımsızlık koşullarını yaratıp sürdürmekti.

Marx 1840'lı yıllarda sistemini daha ayrıntılı bir biçimde açıklamaya başlarken, bütün bu devrimci geleneklerin mirasından faydalanıyordu. Hegel'in kullandığı anlamda hürriyet, zorunluluğun bağımsızlığa, kör iktisadi güçlerin de insan aklının bilinçli kullanımına boyun eğmesi gerektiği anlamına geliyordu; birey, mevcut toplumsal düzenin kendisini tâbi tuttuğu öz-yabancılaşmadan kurtulup “sosyal varlık”⁵ kimliğini yeniden edinebilmeliydi. Eşitlik, Marx'ın proletaryayı idealleştirmesinde ifadesini buluyordu – ki bu sınıf “evrensel ıstıraplar çektiği için evrensel özelliklere de [sahipti].”⁶ Marx ilerlemeye yönelik devrimci inancı, tarihi anlamlı bir süreç addeden inançla güçlendirdi ve bunları devrimi “tarihin itici gücü” olarak gören bir inanışla birleştirip ilk devrim teorisini yarattı. Son olarak Marx üretimi temel iktisadi faaliyet olarak değerlendirip diğer tüm kategorilerin ikinci planda kaldığını belirterek⁷ sırtını Aydınlanma düşünürlerine ve klasik iktisatçılara dayadı: Geleceğin anahtarının sanayi işçisinin ellerinde olduğunu gördüğünde ve toprağı işleyen köylüye artık çağdışı kalmış bir üretici muamelesi yaptığında temel olarak haklıydı. Marx üretim tarzının toplumu teşkil eden en önemli öğelerden biri olduğunu düşünüyordu; devrimin amacı ve özü, üretim şeklini değiştirmekti. *Komünist Manifesto* galip gelecek proletaryanın görevini “toplam üretim güçlerini en kısa sürede arttırmak” olarak belirlemiştir; Marx da sonraki yazılarında komünist ütopyasına dair verdiği az sayıda ipucunda burada “birlikten doğan servetin bolluk için-

5 İng. çev. Milligen (1959), s. 105 [1844 Elyazmaları, çev. Murat Belge, Birikim Yayınları, (İstanbul 2003), s. 110, 114 ve diğer.]

6 K. Marx, *Early Writings*, ed. Bottomore (1963), s. 58.

7 Marx daha da ileri giderek üretimi insana özgü tek faaliyet olarak tanımladı. [K. Marx ve F. Engels, *The German Ideology*, İng. çeviri (1965), s. 164].

de akıp gittiğini”⁸ yazmıştı. Marx temelde burjuva toplumunun varsayımlarından beslenen Batılı bir düşünür olduğu için, Batı burjuva toplumunun en yıkıcı eleştirmenlerinden biri haline gelmişti ki, bu varsayımları kullanarak mantıklı sonuçlarına ulaşmaktan da çekinmedi. Marx’ın Fransız ve Sanayi devrimlerinden oluşturduğu engin sentez geçmişle birlikte geleceği de içine alıyordu. Bu, hem hedeflerine ancak kısmen ulaşıldığı ve tamamına ermesi için daha çok devrimci eyleme ihtiyaç duyulacağı, hem de bu hedeflere ulaşmanın ancak başka bir devrimin gerçekleştireceği yeni devrimci hedefler doğuracağı için bitmemiş bir devrimdi. Bu sebeplerden ötürüdür ki Marx, “sürekli devrim” sloganını icat etmiş ya da ödünç almıştır. İsminin ve öğretisinin bir sonraki büyük devrim için ilham verecek bir örnek oluşturması rastlantı değildi.

Marx’ın ortaya koyduğu sistemin nihai şeklini almasıyla devrimin bir daha patlak vermesi arasında geçen zaman zarfında çok şey değişmiş, fakat aynı kalan bazı şeyler de olmuştu; öyle ki Rus devriminin tarihi önemini gözönünde bulunduracak olursak Marksist ya da Marksizm öncesi devrimci bir gelenek ile neo-Marksist ya da Marksizm sonrası devrimci bir ortamın karşılıklı etkileşimini görürüz. Değişmeyen, daha doğrusu etkisi nispeten şiddetlenen şey üretkenliğin vurgulanmasıydı. 1917’den önceki yarım yüzyıl boyunca uygulamalı bilim yeni bir sanayi üretimi teknolojisi yaratmakla meşguldü; kitle üretim yöntemleri sanayi ekonomisinde devrim yarattı; fabrikalarda kullanılmaya başlanan üretim bandı ve hareketli bant işçi düzen ve disiplini için yeni sorunlara yol açtı. 1870 yılı sanayi gücü açısından gelişmiş ulusların askerî gücü de elinde tuttuğunu gösterdi; maddi zenginlik gibi askerî güç de verimliliğin bir işleviydi. Rus devrimi ilk defa olarak arttırıl-

8 K. Marx, *Critique of the Gotha Programme* (İng. çev. tarihi belirsiz), s. 14.

mış üretimi hedefleyerek, bu hedefi sosyalizmle özdeşleştirdi: Lenin'in sosyalizmin elektrifikasyon artı Sovyetler anlamına geldiğine dair yorumu bu fikrin kaba bir sunumuydu. Lenin ve diğer Bolşeviklerin defalarca tekrarladığı gibi sosyalizmin kendini göstermesi gereken kulvar, üretimi kapitalizmden daha etkili bir şekilde düzenleyebilmektir.⁹ Modern Marksistler bu öğretiyi hem teoride hem de pratikte sadık kalmışlardır. Önde gelen bir Amerikalı iktisatçının belirttiği gibi iktisatçılar arasında “iktisadi büyümeye ilgili elle tutulur bir teori geliştirmeye en çok [Marksistler] yaklaşmıştır.”¹⁰

Rus devriminin yüzü hem geriye hem de ileriye dönüktü. Rusya'nın, kendine özgü tarihi durumu yüzünden, hem Batı'nın 19. yüzyıldaki başarılarına yetişmeye ihtiyacı vardı, hem de onları geçebilme kapasitesine sahipti. Rusya hiçbir zaman tam olarak 19. yüzyıla ait olmadı; 19. yüzyılın büyük Rus edebiyatı yalnızca Çarlığa değil, Batı burjuva demokrasisi ve burjuva kapitalizmine de karşı çıkan bir edebiyattı. Fakat Rus devrimi aynı zamanda Fransız ve Sanayi devrimlerinin başarılarını özümsemek ve 19. yüzyılda Batı'nın ulaştığı maddi ilerlemeleri tekrarlamak durumundaydı. Bu durum Marksist terimlerle, 1917 devriminin hem Rusya'nın burjuva devriminin tamamlanması, hem de sosyalist devrimin başlangıcı olduğu biçiminde ifade edilmişti. 1920'lerin sonuna doğru başlayan sanayileşme seferberliği –askerî güç ve

9 Bu nokta Lenin'in “işçilerin zaferinin fedakârlık yapılmadan, durumları geçici bir süreliğine de olsa kötüleşmeden gerçekleşmeyeceğini” fark etmesini engellemedi (*Polnoe Sobranie Sochinenii*, 5th ed. xxxi, s. 223). Buharin de bu görüş için uzunca bir teorik gerekçe önerdi: “Devrimde, üretim ilişkilerinin ‘dayanağı’, yani insan emeğinin düzeni ‘parçalanır’, bu da demek oluyor ki üretim süreci çöker ve böylelikle üretim güçleri birbirinden ayrılır. Bu doğruysa –ki kayıtsız şartsız doğrudur– a priori olarak açıktır ki *proleter* devrimi beraberinde üretim güçlerinde çok sert bir düşüş getirir çünkü başka hiçbir devrim böylesine geniş kapsamlı ve derin bir şekilde eski ilişkilerin yıkılıp yeni çizgilerle şekillenmesini deneyimlememiştir “N. Buharin, *Ekonomika Perokhodnogo Perioda* (1920), i, s. 95-6]

10 E. Domar, *Essays in the Theory of Economic Growth* (1957), s. 17.

maddi zenginliği ikiz hedefler olarak belirleyip– en gelişmiş sanayi teknolojisini uygulayarak SSCB'nin hızla bir modern sanayi ülkesine dönüşmesini amaçlıyordu; Birleşik Devletler de teknik açıdan en gelişmiş sanayi devleti olduğu ve bu yüzden taklide şayan bulunduğu için bu süreçte Amerikan yardımı ile rehberliğine sıkça başvuruldu.

30 yıl içinde ancak yarısı okuma-yazma bilen ilkel bir köylüler topluluğuyla başlayıp SSCB'yi dünyanın ikinci sanayi ülkesi ve en ileri derecedeki teknolojik gelişmelerden bazılarının lideri konumuna getiren bu seferberliğin başarısı, belki de Rus devriminin en önemli icraatlarından biri olmuştur. Bu başarı yalnızca maddi açıdan değerlendirilmemelidir. Yarım yüzyıllık bir süreç içerisinde neredeyse yüzde 80'den fazlası köylü olan nüfusun yerini yüzde 60'ı kentlerde yaşayan bir nüfus, okuma-yazma eksikliğinin yerini de yüksek bir genel eğitim standardı aldı; sosyal hizmetler oluşturuldu; ekonominin üvey çocuğu –ya da sorun yaratan çocuğu– olarak kalan tarımda bile ekimin yaygın aracı olan sabanın yerini traktör aldı. Değişim sürecinde Rus halkına çektirilen eziyetleri ve dehşeti azımsamak ya da göz ardı etmek yanlış olur. Bu tarihî trajedinin henüz ötesine geçilmemiş, çekilen acılar tam olarak unutulmamıştır. Yine de bugün Rusya'daki genel yaşam kalitesinin ve beşeri fırsatların elli yıl öncesine kıyaslanamayacak derecede iyi olduğunu inkâr etmek boşuna olurdu. İşte bu başarı dünyanın geri kalanı üzerinde iyi bir izlenim bırakmış, sanayice gelişmiş ülkelere kendisini taklit etmeleri için ilham vermiştir. Bu süreç Marx'ın *Kapital*'e yazdığı önsözde öngörülmüştü: “Sanayisi daha gelişmiş olan ülke, daha az gelişmiş durumdaki ülkeye geleceğinin bir resmini sunar”.

Buna rağmen SSCB'nin sanayileşme sürecine başladığı devirdeki dünya, Marx'ın içinde yaşadığı dünyadan çok daha farklıydı. İlerleyen tek şey teknoloji olmamıştı. İnsanın